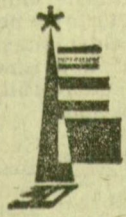

A tanyák népe

Szeged határának egyik sarka a másiktól — Atokháza Felső-Csengelétől — jó kétnapi járásra esett. A várostól nyugatra fekvő Alsótanyán és az észak felé hosszan elnyúló Felső-tanyán, a szegedi földön, egy századdal ezelőtt 27 ezer, 1930-ban több mint 45 ezer ember élt. Jókora, 142 ezer hold területen oszlott el — néhol sűrűbben, másutt szétszórta, egymástól kutyaugatásnyi távol — ez a népesség. 1950-ben ki is télt belőle kilenc tanyaközség, amelyik mind falu akart lenni. Az is lett. Am addig hosszú utat járt meg a szegedi tanyavilág.

Az 1700-as évek elején a határban állatteleltető épületeket, istállókat emeltek, ahol a jószágokat télen át a legényfiú, vagy fogadott béres őrizte. Rideg élet volt ez, hasonló a pusztai pásztorkéhoz, akik az idő tájt a szilaj marhával, szilaj ménessel, a telet is kinn töltötték a tágas legelőkön. Később egyre több földet szántottak föl, és a mezeli munkában dolgozó családok szűksége volt a városi-falusi házhoz hasonló hajlékra. Eleinte ezt csak a tavaszi földmunkák kezdetétől őszi lakták, télre a család rendszeren városi házába húzódott. De Szeged határában viszonylag korán, már az 1800-as évek legelején megkezdődött az állandó kiköltözés a határbeli hajlékokba — a szállásra. Megszűnt a városi ház és a szállás, (újabb nevén tanya) közötti kétlaki életmód, a szállásfölddel bíró földművelők tartósan letelepedtek, kinn a határban. Csak a munkából kiáradó idős szülők tértek meg rendre városi házukba, mikor a gazdálkodást átadták gyermekeiknek.

Jellemző, hogy a városhoz tartozás, onnan való elszármazás tükröződött az első tanyai nemzedékek nyelvén: ha Szegedre mentek, úgy mondták: *hazamögyünk*. Ha viszont bárholnan a tanya felé igyekeztek, akkor azt mondták: *mögyök elő*... Pedig a múlt század közepén a tanyai kisparaszt már szüleitől sem örökölt házat, a várostól 30—35 kilométerre távol megtelepült családok pedig nem tudtak városi házat fenntartani. 1854-től Szeged a tulajdonában levő földet bérbeadással hasznosította, s e bértelek főként olyan kisparaszt- és szegényparaszt-sarjadedékok parkodtak, akiknek másutt nem volt élhetőség. A kisbérlek és a messzi — csorvai, zákányi, csengelei — tanyákra letelepültek már születésüktől a halálukig tanyán éltek, kapcsos-

JOBBAN, TALÁLÓBBAN NEMIGEN LEHETNE JELLEMEZNI A SZEGEDI PROLETARIÁTUS HELYZETÉT A HORTHY-KORSZAKBAN, MINT AHOGY KIFEJEZI AZ A FOLYAMODVÁNY (FOTÓJA AZ OLDAL ALJÁN), MELYET EGYKORON SZEGED POLGÁRMESTERÉHEZ CÍMEZTEK: „FÉRJEM 4 ÉVET TÖLTÖTT A FRONTON, ÁLLANDÓAN A LÖVÉSÁROKBAN VOLT, ÉS ONNÉT SZERZETT BETEGSÉGE BE MOST EGY HÓNAPPAL EZELŐTT MEGHALT. ITT ÁLLOK TELJESEN KIFOSZTVÁ MINDEMBŐL, A FÉRJEM HÁROM ÉVI FOLYTONOS BETEGESKEDÉSE ELVITTE MINDENEMET. VAN EGY TANULÓ FIAM, 17 ÉVES, MÁR EGY HÉT ÓTA FEKSZIK BETEGEN. A ROSSZ ÉTKEZÉS TELJESEN LEGYENGÍTETTE, MIVEL A NÉPKONYHÁRÓL ELÜNK, ÉS SEMMIVEL SEM TUDJUK PÓTOLNI AZT A GYENGE KOSZTOT, ÚGY HOGY GYERMEKEM, AZ ORVOS MEGÁLLAPÍTÁSA SZERINT, HAMAROSAN TUDÓBAJBA ESHETIK.” EBBŐL A SZINTE MÉRHETETLEN SZEGÉNYSGÉBŐL INDULT EL A VÁROS, ÉS JUTOTT A MAI JÖLÉTHEZ. A JÖLÉTEK ARRÁ A FOKÁRA, MELY MÁR NEMCSAK AZ ANYAGI GAZDAGSÁGGAL MÉRHETŐ, HANEM AZ ÁLTALÁNOS KULTURÁLTSÁG MEGANNYI FOKMÉRŐJÉVEL: KEZDVE AKÁR A JÓLTÁPLÁLTSÁGGAL, FOLYTATVA A JÓL ÖLTÖZÖTTSGÉGGEL, AZUTÁN A LAKÁSKULTURÁVAL, A MŰVELTSÉGGEL, A „TANULT EMBER FŐK SOKASÁGÁVAL”. A PROLETARIÁTUS, MINT URALKODÓOSZTÁLY, NEM CSAK A MAGA, HANEM A TÁRSADALOM MINDEN OSZTÁLYA ÉS RÉTEGE SZÁMÁRA MEGNYITOTTA AZ UTAT AZ ANYAGI ÉS SZELLEMI FELEMELKEDÉSHEZ. ENNEK VAGYUNK RÉSESEI ÉS TANÚI ITT, SZEGEDEN IS, ERRÓL SZÓL FELSZABADULÁSI MAGAZINUNK MAI ÖSSZEÁLLÍTÁSA.

tizedet kifogni, azok összetársultak, de a társasbérletre a város nem adott építési engedélyt.

Tömörkény írja, hogy hat hold az a legkisebb föld, amiből a homokon egy tanyai család megélhet. Azon alól a sovány homokföldön nemigen volt a tanyai kisembernek maradása. Különösen a gazdasági válság éveiben — úgy emlegetik: a „bolettás világ”-ban — adósodott el sok tanyai kisbérlek. Jöttek a végrehajtók lefoglaltak, végül kilakoltatták a fizetéseketlen haszonbérlet, s földjét újból árverezték. Ez elbukott bérlek földjére tüstént akadt árverező, vagy a közeli örökösföldes gazdák, vagy a vállalkozó szegények közül. A gazdát és a föld nélküli zsellert egyként hajtották a földéhség. Ezért dolgoztak látszólag vakulásig, ezért vonták meg maguktól a legjobb falatokat, ezért vitték a csirke, a liba, a disznó javát, a legszebb gyümölcsöt mindig a piacra. Igénytelenül, beosztással éltek — kiváltképp a város kishaszonbérlei. Kellott a pénz árendára, adóra, törlesztésre, magukra csak azután gondolhattak, ha a terheket lerótták, ha már rendes tanyaházat építettek az ideiglenes földházak, kunyhók, hantházak helyett — ha „kivakaróztak a szegénységből”.

A szegedi határ homokos pusztáinak feltörése, megművelése útörös, korszakos teljesítménye az utóbbi évszázad tanyai nemzedékeinek. Elégé mostoha természeti körülmények között, a korábban legelőnek is sovány poszthomokon, futóhomokon gyökeret vertek, termeltek, verejtékeztek, s virágzó szőlő- és gyümölcskultúrát teremtettek. Ehhez nem csupán munkabírási, kitartó szorgalom kellett, hanem igénytelenség is a javak elosztásában, megelégedés a szűkössé, a kevéssel — még ott is, akkor is, ahol s amikor több tellett volna. Ahogyan a paraszttörvények azt a múltban sokfelé előírták.

A tanyai lakosság nagyobb része földtelen zsellér volt.

Kik lehettek virilisták?

A megyei öngazgatás a szabadságharc bukásáig az ott élő nemesség kezében működött. A megyei nemesi gyűlés törvényt hozhatott, bíraskodhatott, ítélezhetett, akár az országgyűlés határozatait megvétőzhatta.

Nemes pedig az lehetett, aki háborúban való forgolódásával, békével, egyéb, „a haza javát szolgáló tevékenységével” kiérdemelte. Általában ez a fajta kiérdemelés vagyonnal, legtöbbször földbirtokkal járt, amit hetvenedik unokák is örökölhettek. Innét következtek a hétszilvafas nemeselek, kiknek már csak annyi jutott. De ettől függetlenül, a megyei önkormányzatban csak nekik volt jussuk hivatalt viselni, gyűléseken megvoksolni, törvényt tenni.

Ez az arisztokratikus önkormányzati rendszer, bár hajója 48-ban léket kapott, a kiegyezés utáni évekig elélegelt. Az 1870. 42-ik törvények azonban úgy intézkedik, hogy a törvényhatóságokba választott tagok fele arányban virilistákból kerüljenek az önkormányzati testületekbe, fele arányban a lakosság egyéb rétegeiből választassanak. A virilisták névsorát évente állította össze egy arra kijelölt bizottság, a legtöbb adót fizető polgárok nagyságrendbe állításával. A virilisták, tehát a vagyonosok, jogot nyertek arra, egy-egy megyében, önálló tanácsú községben, városban, hogy a helyi önkormányzatban cselekvően részt vegyenek, ügyeiben befolyásosan mozogjanak.

A helyi önkormányzat kezében volt a döntés joga a sintér vagy harangozó megválasztásáról kezdve, az árvaügyön át, a gyártelep kijelöléséig. Beleértve az állami hitelek, kölcsönök odaítélését, az árveréseket, és más hasznát hajtó lehetőségeket.

A törvényhatóságok a helyi közigazgatás legfőbb fórumai voltak, melyek a saját területükre rendelteteket, jogszabályokat alkothattak, azokat a hivatalnokai apparátusukkal végre is hajthatták. Szegeden történetileg más képlet alakult ki az öngazgatási testület vonatkozásában is. Maga a város, mint jogi személy volt a földesúr, egyházi síkon a kegyúr. Számottevő nemessége nem volt, főrangújai csak nyugdíjas-ként léteztek, nem is hagyatkozott Szeged örökölt érdemű vezető polgárra sohasem.

A város igazgatásában szereplő személyeiket a szakmabizottság és vagyonság szempontjai szerint választotta testületeibe.

Elég sajátos szempontjaik lehettek e tekintetben, mert a híres Vedres Istvánt, ki hítes földmérő mérnök, sokoldalú munkása volt Szegednek, sohasem vette be választott törvényhatóságába, Zsótér Andor főzser, a sokféle intézmény létrehozásában merész vállalkozó polgárát, nem vette magához. A víz előtti vá-

ros vagyonos, gyáralapító polgárai a közigazgatási testületeken kívül rekedtek. Felmayer Antal, a híres kékfestő gyártelep létrehozója és mások.

Érdemes megemlíteni, hogy Szegeden a virilista alapon való törvényhatóság első szabályrendelete 1887-ben a következő bizottságokat hozta létre, nyilván azért, mert ezeket tartotta fontosnak. 1. Statisztikai bizottság, 2. népnevelési bizottság, 3. lovas-tó bizottság, 4. zenei igazgató tanács, 5. árvaházi tanács, 6. Somogyi könyvtári bizottság, 7. színházi bizottság, 8. építési bizottság, 9. egészségügyi bizottság, 10. javadalmakat kezelő bizottság, 11. nyugdíjbizottság, 12. fásítási bizottság, 13. kórházi bizottság.

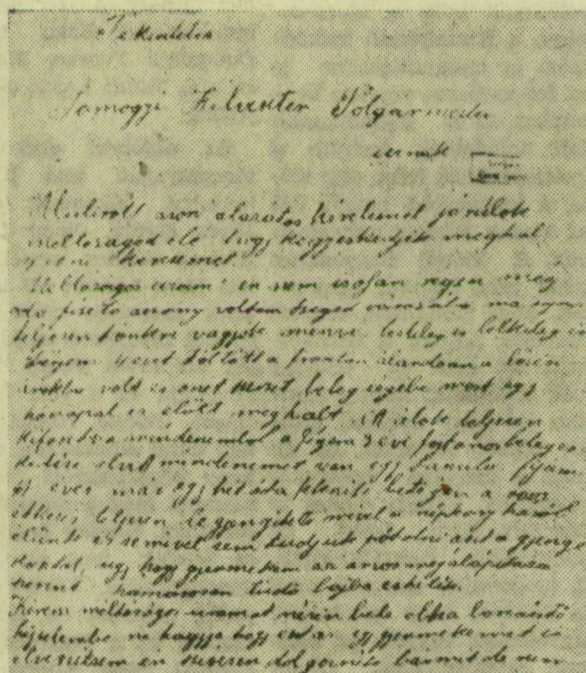
Ötven évvel később a virilista szisztéma működésének jeleként a napilapok is közlik rendszeresen a legtöbb adót fizetők névsorát. Az 1934-ben közzétett virilista lajstrom 432 nevet és adónagysági sorrendet közöl. Ebben a listavezető egy kereskedő foglalkozású polgár, ki a mondott évben 29 757 pengő 62 fillért adott fizetett. (A mezőgazdaságban nyáron abban az évben 80 fillér volt a napszám.) A listavezetőhöz képest a csanádi püspök a rangsor 123. helyén áll, 1993 pengő adójával.

A foglalkozások szerint való vizsgálódások azt mutatják, hogy a kereskedők a legjobb adózók, azután a kocsmárosok, földbirtokosok, gyártulajdonosok, vállalkozók, ügyvédek, hivatalnokok, orvosok következnek. A lista első ötven reprezentatív adózója a 3882 pengő 13 filléres tétellel záródik, foglalkozása szerint aranyműves polgárral.

Az iparosok között rangos helyen állnak a mészárosok, építési vállalkozók, asztalosipari vállalkozók, kelmefestők, szűcsök, mosoda-, fűrdő- és nyomdatulajdonosok, béresplébánys, cukrászdatulajdonosok, kesesek, lakatos ipari vállalkozók, csizmadia — hosszú tömött sorokban.

Az értelmiséginek kategorizálható foglalkozási köréből két tanár, három uradalmi kasznár nevét találhatjuk. Két nyugalmazott tábornok, egy becsis neve került az adózás rangsora révén a nyilvánosságra.

Amikor Szegeden a virilista rend bejáródik, a vagyonos polgárság és a város túl van a nagy vállalkozások korán. Nincsen merész vállalkozás, lendületes ipari fölcsepülés. Ezek lezajlottak az előző század ötvenes éveitől. A polgár a pénzéből kisebb-nagyobb palotát épít, művészeket pártol, áldoz is rá. Rizikóval, fáradsággal, netán szaktudással járó üzletbe, vállalatba már nem csaphat bele. Csöndekésen él, nem is nagyon kivágiskodik, legfeljebb jótékony egyesületekben buzgálkodik, arra még anyagi áldozattal is gondol.

Hadidőzvegy segélyfolyamodványa a polgármesterhez